

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проведено аналіз економічного розвитку аграрних підприємств Львівської області. Розглядаються існуючі в сільському господарстві області проблеми і тенденції, сучасна структура сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами та динаміка виробництва продукції агропідприємствами. Наведено основні економічні показники розвитку сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми: Сільське господарство є основною продовольчою галуззю народного господарства. У вітчизняній економіці сільське господарство посідає важливе місце, створюючи 17 % загального ВВП країни, а аграрні підприємства є важливими суб'єктами сільського господарства, які виробляють 40 % валової сільськогосподарської продукції України [8, с. 46; 11]. Тому їх економічний розвиток є незамінним фактором процвітання вітчизняного сільського господарства та економіки загалом.

Стан вивчення проблеми. Однак, сучасний стан вітчизняного сільського господарства та економіки вказує на те, що необхідно дослідити тенденції та закономірності розвитку аграрних підприємств. Це зумовлює потребу у формуванні напрямків вирішення багатьох нагальних питань розвитку аграрних підприємств Львівщини.

Мета дослідження. Метою статті є здійснення аналізу економічного розвитку аграрних підприємств Львівської області.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом значна кількість науковців приділяє увагу дослідженню проблем розвитку сільського господарства і аграрних підприємств. Значний внесок у вирішенні цієї проблеми зробили вітчизняні економісти, а саме В.Г. Андрійчук, Ю.Е. Губені, В.В. Зіновчук, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.В. Олійник, П.С. Березівський, В.Г. Федоренко, О.С. Щегович [1-3, 5, 7, 8].

Опрацювання їхнього наукового доробку показало, що на сьогодні в сільському господарстві, незважаючи на деякі позитивні тенденції, все ще існує багато невирішених проблем, для розв'язання яких необхідно здійснити новий етап дослідження в даному напрямі. Таким чином, виходячи з того, що стан сільського господарства на регіональному рівні є важливим чинником впливу на загальний розвиток аграрної галузі, доцільним є здійснення аналізу економічного розвитку аграрних підприємств Львівської області.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сьогодні Львівська область виробляє потужні обсяги сільськогосподарської продукції і залишається незмінним лідером на вітчизняному ринку, займаючи високі рейтингові місця серед інших областей України.

В 2009 році Львівська область посіла дев'яте місце серед областей України по обсягу виробленої підприємствами сільськогосподарської продукції, а її частка у виробництві

валової сільськогосподарської продукції в даний період становила 5,6–7,2 %. Львівщина лідувала по вирощуванні картоплі. Вона створила 7,6% валової вітчизняної продукції та посіла третє місце серед інших областей (після Вінницької та Чернігівської) країни. На сьогодні в області є приклад організації виробництва картоплі за абсолютно інноваційною технологією – це Тзов "LV – limited".

Тришки нижчі позиції Львівська область зайняла у виробництві овочів та цукрових буряків, частка виробленої продукції у валовій становила відповідно 4,9% та 3,1%. По виробництву зернових та зернобобових культур Львівщина зайняла дев'ятнадцяте місце, виготовляючи 1,8% валової вітчизняної продукції. У галузі тваринництва Львівська область є одним із головних виробників українського молока (після Вінницької, Полтавської областей) та м'яса (після Київської, Черкаської, Дніпропетровської областей), частка її у валовому виробництві становить відповідно 5,9% та 5,6%. Непогані показники цього ж року Львівщина показала у виробництві яєць та вовни, зайнявши частку у вітчизняному виробництві відповідно 3,6% та 0,3% [7, с.138].

Протягом 1990–2000 рр. сільське господарство Львівської області зазнало значного скорочення: спостерігалось падіння обсягів виробництва, продуктивності праці та скорочення кількості зайнятого в сільському господарстві населення, зниження рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції на аграрних підприємствах. Але, починаючи з 2000 р. відбувалось поступове збільшення обсягів виробленої сільськогосподарської продукції. Вже з 2006 року значно зросло виробництво цукрових буряків на 202 тис. т., овочів – на 134 тис. т., молока – на 21 тис. т., яєць – на 97 тис. т. в порівнянні з 2000 роком. Протягом 2006-2009 рр. у валовому виробництві сільськогосподарської продукції теж відбулись вагомні зміни: збільшились обсяги виробленого зерна, картоплі, м'яса, однак зменшились – цукрових буряків та молока відповідно до 2000 року. Детальніше оцінити виробництво аграрної продукції можна за допомогою показників динаміки виробництва основних видів сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами Львівської області (1990-2009 рр.), що зображені у табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка виробництва основних видів сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами Львівської області (1990-2009 рр.)*

Вид продукції	Роки							Темпи зростання, %	
	1990	1995	2000	2006	2007	2008	2009	2009 р. до 1990 р.	2009 р. до 2006 р.
Продукція рослинництва, тис. т.									
Зернові та зернобобові культури	1010	866	481	587	612	837	822	81,4	140
Цукрові буряки (фабричні)	1597	924	401	603	499	584	316	19,8	52,4
Картопля	1332	899	1510	1472	1522	1371	1504	112,9	102,2
Овочі	182	164	269	403	432	422	412	226,4	102,2
Плоди та ягоди	113	149	90	90	91	88	91	80,5	101,1
Продукція тваринництва									
М'ясо, тис. т	181	85	69	90	99	106	107	59,1	118,9
Молоко, тис. т	1084	961	1032	892	813	731	683	63,0	76,6
Яйця, млн. шт.	794	446	466	563	542	548	572	72,0	98,1

* Складено на основі даних Держкомітету статистики України [11]

Як показує аналіз динаміки виробництва основних видів сільськогосподарської продукції підприємствами Львівської області за 1990–2009 рр. (табл. 1), у 2009 р. порівняно з 1990 р.

відбулось суттєве зменшення обсягів виробництва більшості видів продукції рослинництва і тваринництва: зернових культур – на 18,6 %; цукрових буряків (фабричних) – на 80,2 %;

плодів та ягід – на 19,5 %; м'яса всіх видів у забійній вазі – на 40,9 %; молока – на 37 %; яєць – на 28 %. Таким чином, найбільшого скорочення у сільському господарстві Львівщини зазнало виробництво цукрових буряків, плодів та ягід, м'яса і молока, хоча виробництво яєць також скоротилось майже вдвічі. Але, за досліджуваній період в області відбулось значне зростання обсягів виробництва підприємствами овочів (більше як вдвічі) та картоплі (на 12,9 %).

Аналіз представлених в таблиці 1 даних також показує, що на протязі 2006–2009 рр. мало місце поступове скорочення на 47,6 % виробництва підприємствами цукрових буряків на 23,4 %, молока на 1,9 %, а також поступове зростання обсягів виробництва картоплі та овочів – на 2,2 %, м'яса – на 18,9 %. Таким чином, в порівнянні з 1990 р. обсяги виробництва зернових культур, цукрових буряків, плодів, ягід та всієї продукції тваринництва зазнали значного скорочення, але відбулось зростання обсягів виробництва картоплі та овочів. За період 2006–2009 рр. виробництво сільськогосподарськими підприємствами зернових культур, картоплі, овочів та м'яса суттєво зросло, але обсяги виробництва цукрових буряків, молока та яєць суттєво зменшились.

У Львівській області на протязі 2006–2009 рр. кількість діючих сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм стрімко знизилась (на 184 одиниці), зокрема за рахунок фермерських господарств, їх питома вага зменшилась на 5,4%. Однак на Львівщині поступово збільшується кількість господарських товариств та підприємств інших форм господарювання [7, с. 146]. Доволі часто ці підприємства мають абсолютно нову інноваційну організацію виробництва продукції за сучасною технологією, зокрема прикладом цього є Тзов "LV – limited" (зорієнтована на Лондонській біржі). Це сучасний своєрідний тип господарювання в нових умовах.

Зауважимо, що сільськогосподарське підприємство, на прикладі зарубіжного досвіду, частіше поповнюється кількістю фермерських господарств. На прикладі Львівської області на початок 2009 року нараховувалось близько 1043 фермерських господарств. Хоча кількість ферм у регіоні значно зменшується, все ж протягом досліджуваного періоду ними було вироблено зерна, картоплі, овочів, плодів та ягід.

Оцінюючи структуру аграрних підприємств за організаційно-правовими формами господарювання у Львівській області в 2009 році, варто зауважити, що найбільшу питому вагу у загальній кількості підприємств займають фермерські господарства (64,8 %). Однак за останні роки їх кількість помітно зменшилась. Державні підприємства, як і в попередні роки, займають найменшу питому вагу у структурі сільськогосподарських підприємств регіону, що становить 0,7 % [11].

Розвиток агробізнесу значною мірою зумовлений специфічними умовами ринку, на якому він функціонує. Саме тому агробізнесова інтеграція сільського господарства створює умови для згладжування диспропорцій аграрного ринку [2, с. 70].

Ринкова економіка передбачає розвиток і конкуренцію різних форм власності та рівноправних видів господарювання. Усі форми господарств мають право на функціонування, але в процесі еволюції, з урахуванням науково-технічного прогресу в

сільському господарстві, природних умов, економічних і соціальних факторів, перспективи їх неоднакові. Переважного розвитку набувають ті форми, які забезпечують найбільш високу продуктивність праці, ефективне використання землі за умови збереження її продуктивного потенціалу [9, с. 81]. Сьогодні такою перспективною формою господарювання на Львівщині, як і по всій Україні, є господарство населення.

Роль господарств населення у аграрному секторі економіки та суспільстві загалом досить велика, адже вони виробляють екологічно чисту сільськогосподарську продукцію, підтримують продовольчу незалежність країни, забезпечують місцем роботи трудові ресурси, зберігають традиції і культуру українського народу, підвищують якість земельних ділянок тощо.

Господарства населення намагаються виробити якомога більше високоякісної сільськогосподарської продукції, адже від цього залежать їхні доходи. Проте, багато залежить і від впровадження сучасних технологій, використання інновацій, відповідного кадрового забезпечення, розвитку маркетингових дій, що не під силу господарствам населення [3, с. 130].

Результати дослідження діяльності господарств населення на сьогоднішній день дали змогу виявити ряд притаманних їм негативних рис, зокрема: вузьке коло споживачів, обмеженість фінансових ресурсів, низький рівень матеріально-технічної бази, нестабільність доходів, велике фізичне навантаження на селян тощо.

На думку М.І. Маліка [4], існує три групи причин існування негативних явищ в сільському господарстві. Перша група причин полягає у нееквівалентності обміну сільського господарства з іншими сферами АПК. Друга група причин пов'язана з регіональним рівнем. Кінцеві результати аграрного виробництва утворюються в циклі "виробництво–заготівля–переробка–торгівля" і таким чином значна частина прибутку залишається в інших галузях, в результаті чого підприємства створюють власну мережу з переробки, а існуючі виробничі потужності не завантажуються. Третя група проблем – у необхідності ефективного реформування підприємств [4, с. 111–114].

Функціонування приватних форм господарювання неможливе без передбачення майбутнього, вивчення розвитку ринку, його маркетингового середовища, тобто розроблення економічного прогнозу, який є одним із вирішальних наукових чинників формування стратегії економічного розвитку аграрних підприємств.

Як зазначають В.Г. Федоренко і В.Г. Андрійчук [6; 1], за сучасних умов розвитку економіки країни існує гостра необхідність у здійсненні реформ в аграрній галузі. В свою чергу О.С. Щекович і О.В. Олійник [10, с. 46–47; 5, с. 65] також вважають, що існує гостра необхідність державного регулювання та фінансової підтримки сільського господарства, яку визначають специфічні умови функціонування АПК і ряд об'єктивних факторів.

Для здійснення ефективного аналізу економічного стану аграрних підприємств Львівської області, необхідно розглянути основні показники розвитку зазначених підприємств, які наведено в табл. 2.

Таблиця 2. Основні показники економічного розвитку аграрних підприємств Львівської області (2006–2009 рр.)*

Показник**	Роки					Темпи зростання 2009 р. до 2000 р., % (окрім PP)	Темпи зростання 2009 р. до 2006 р., % (окрім PP)
	2000	2006	2007	2008	2009		
Валова сільськогосподарська продукція, млн. грн. ***	3958	4265	4293	4300	4371	110,4	102,5
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції, млн. грн.	108,3	179,7	172,6	310,6	357,6	330,2	199
Збиток від реалізації сільськогосподарської продукції, млн. грн.	139,8	156,1	275,3	113,6	106,4	76,1	68,2
Рівень рентабельності (PP) виробництва сільськогосподарської продукції, %	14,5	22,6	34	24	22,4	7,9	- 0,2
Середньооблікова кількість найманих працівників, тис. осіб	74,9	18,5	15,2	13,6	11,9	15,9	64,3
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, грн.	66,1	457,8	630,8	1065,7	1230,3	1861,3	268,7
Основні засоби, млн. грн.	2037,4	2331,7	2275,8	3016,6	2522,3	123,8	108,2

* Складено на основі даних Держкомітету статистики України [11]

** По великих та середніх підприємствах, які здійснюють сільськогосподарську діяльність

*** У порівняльних цінах 2005 року.

Проведення оцінки представлених у табл. 2 показників дає можливість визначити, що на протязі 2000-2009 рр. у розвитку аграрних підприємств досліджуваного регіону відбулися наступні позитивні зрушення: 1) обсяг валової продукції рослинництва та тваринництва, виробленої підприємствами Львівської області збільшився на 10,4 %, а прибуток від її реалізації – більш як у тричі (на 249,3 млн. грн.); 2) на підприємствах знизився збиток від реалізації сільськогосподарської продукції на 33,4 млн. грн.; 3) на досліджуваних підприємствах рівень рентабельності виробленої сільськогосподарської продукції зріс на 7,9 %; 3) в сільському господарстві аналізованої області більше як у 18 разів (на 1164,2 грн.) збільшилась середньомісячна номінальна заробітна плата; 4) відбулося збільшення основних засобів виробництва аграрних підприємств на 23,8 %, що складає 484,9 млн. грн.

До негативних явищ слід віднести різке зниження показника середньооблікової кількості найманих працівників у аграрних підприємствах Львівської області, який у 2009 р. становив 11,9 тис. осіб та по відношенні до 2000 р. зменшився на 84,1 %, а саме – на 63 тис. осіб.

Слід зауважити, що у 2009 році рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції становив лише 22,4 %, що на 7,9 % більший в порівнянні з 2000 р., однак на 0,2 % менший, ніж рівень рентабельності у 2006 р. А це означає, що сьогодні гостро стоїть проблема щодо підвищення ефективності та прибутковості виробництва та реалізації аграрної продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Економічна криза, яка охопила аграрну сферу, призвела до того, що потенціал агропромислового комплексу використовується тільки на третину, а значна частина продукції сільського господарства виробляється господарством населення.

Як показав проведений економічний аналіз у сільському господарстві Львівської області відбулися позитивні зрушення, зокрема збільшились обсяги валового виробництва основної сільськогосподарської продукції, зросла загальна кількість діючих аграрних підприємств, підвищилась прибутковість від сільськогосподарської діяльності, покращились умови діяльності господарств населення та інше. Однак незважаючи на позитивні зміни в аграрній сфері досліджуваної області, місце мають і негативні – низький рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, все ще високий рівень збитковості від реалізації продукції, різке щорічне зменшення кількості найманих працівників на підприємствах тощо.

Для покращення економічного стану діючих агропідприємств як області, так і країни загалом, необхідна загальна та регіональна державна підтримка вітчизняного сільськогосподарського виробника, стимулювання його діяльності. Такими заходами можуть бути: виважене регулювання ринків окремих видів продукції, зниження податкового навантаження на сільськогосподарського виробника, покращення технічного оснащення на підприємствах, розвиток кооперації виробництва та реалізації продукції, впровадження сучасної методики управління персоналу, підвищення рівня трудової активності в аграрній сфері, здійснення постійного оновлення та підвищення контролю якості продукції тощо.

Список використаної літератури:

1. *Андрійчук В.Г.* Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 290 с.
2. *Губені Ю.Е.* Основи підприємництва та агробізнесу : Навч. посіб. – Львів: Українські технології, 2002. – 136 с.
3. *Коверко Ю.А., Оліховська М.В.* Господарство населення в структурі аграрного бізнесу // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2010. – №2(8). – С. 125-131.
4. *Малік М.Й., Зіновчук В.В., Луценко Ю.О.* та ін. Основи аграрного підприємництва / За ред. М.Й. Маліка. – К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – 582 с.
5. *Олійник О.В.* Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві: Навч. посібник. – К.: ЦНЛ, 2006. – 288 с.
6. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2007 рік / За ред. Ю.М. Остапчука. – К.: Держкомстат України. – 391 с.
7. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Держкомстат України. – 561 с.
8. *Федоренко В.Г.* Основи економічної теорії – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Алеута, 2007. – 519 с.
9. *Штифаніч Р.В.* Розвиток агробізнесу в регіоні // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 81-85
10. *Щекович О.С.* Об'єктивна необхідність участі бюджетних коштів у системі агропромислового комплексу // Економіка АПК. – 2003. – № 9. – С. 65-69.
11. www.ukrstat.gov.ua - сайт Держкомстат України

ОЛІХОВСЬКА Марта Володимирівна – аспірант Львівського національного аграрного університету

Наукові інтереси:

– сучасний стан аграрного бізнесу